

**ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВОТВОРЧИХ
ФУНКЦІЙ ОСНОВ СУФІКСАЛЬНИХ
ДІЄСЛІВ У НАПРЯМКУ УТВОРЕННЯ
СУФІКСАЛЬНИХ ПРИКМЕТНИКІВ
ТА СПІВВІДНОСИХ ІЗ НИМИ
ПОХІДНИХ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ
МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ)**

**Ірина Сологор
(Полтава)**

***Ключові слова:** термін, словотвір, основа, похідна основа, суфіксальне дієслово, суфіксальний прикметник.*

Медична терміносистема сучасної німецької мови характеризується достатньо високим рівнем розвитку та спрямуванням до максимальної стандартизації та уніфікації термінів [5; 6; 7]. Інтернаціоналізація медичної комунікації та наукова інтеграція у даній сфері знань, використання нових інформаційних технологій зберігання та обробки наукової інформації спонукає лінгвістів до вивчення сучасної німецької медичної терміносистеми. Однак шляхи якісного поповнення німецької медичної терміносистеми залишаються однією зі складних проблем, що постає як перед фахівцями даної галузі науки, так і перед мовознавцями. У зв'язку з цим, на нашу думку, актуальними є проблеми, пов'язані з дослідженням напрямків та шляхів поповнення сучасної німецької медичної терміносистеми.

Процес пізнання реального світу тісно пов'язаний із процесом номінації, при якому здійснюється сегментація навколишньої дійсності за допомогою одиниць мови на певні елементи при цьому «найменування є не лише процесом позначення, а водночас і процесом пізнання та комунікації» [3, с. 68]. Словотвір у сучасному мовознавстві розглядається як один із способів забезпечення процесу номінації та наукової комунікації новими поняттями на основі вже існуючих у мові словотворчих засобів. Одним із підходів до вивчення процесів термінотворення є поєднання словотвірного аналізу та синтезу, що дає можливість представити систему термінотворення як упорядковану сукупність реалізованих та потенційних можливостей даної мови у сфері наукової комунікації. Словотвірний аналіз сприяє виявленню словотвірної структури твірних та похідних основ, визначенню способів та засобів термінотворення. Словотвірний синтез, у свою чергу, має на меті виявлення напрямків реалізації словотворчих функцій та словотворчих потенцій твірних основ, які можуть бути наочно представлені шляхом словотвірного моделювання.

Метою даного дослідження, яке базується на ономазіологічному підході до вивчення словотвору, оскільки останній забезпечує процес номінації нових понять та наукової комунікації [4, с.145], виступає вивчення одного з напрямків реалізації словотворчих функцій основ запозичених суфіксальних дієслів у функції німецьких медичних термінів, а саме

утворення віддієслівних медичних термінів-прикметників шляхом суфіксації. Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що у ньому вперше здійснено спробу комплексного дослідження на матеріалі німецької медичної термінології твірних основ (ТО) суфіксальних дієслів та співвідносних із ними за структурою та семантикою віддієслівних термінів-прикметників, що у свою чергу реалізують словотворчі потенції в подальшому творенні відприкметникових суфіксальних, префіксальних і складних іменників та префіксальних прикметників, пов'язаних між собою відносинами ієрархічного підпорядкування та послідовної похідності. Саме тому наше дослідження здійснюється шляхом поступового розгортання словотвірних ланцюжків у горизонтальній площині з вихідною ланкою – основою суфіксального дієслова у функції медичного терміна та співвідносними з ним ПО, які виступають наступними послідовними ланками у процесі терміноутворення і є певним послідовним словотвірним актом.

Матеріалом для дослідження слугували дані, отримані методом суцільної вибірки з різноманітних авторитетних лексикографічних джерел німецької медичної термінології, спеціальних довідкових та періодичних фахових видань.

Перш ніж перейти до аналізу процесу породження ПО прикметника шляхом суфіксації від основ суфіксальних дієслів, слід зазначити, що прикметники становлять значну частину термінологічної лексики [2]. Оскільки їхньою основною ономазіологічною ознакою є атрибутивність, то терміни-прикметники виступають невід'ємною частиною складних термінологічних словосполучень, які використовуються у медицині для позначення властивостей, якісних та кількісних ознак у назвах приладів, пристроїв, методів та способів діагностики, терапії та профілактики, патологічних та фізіологічних станів.

Основи суфіксальних дієслів реалізують свої словотворчі функції у породженні ПО віддієслівних суфіксальних прикметників першого словотвірного акту за словотворчою моделлю (СМ): $M_6 : SA_{suf} = SV_{suf} + Suf$, у межах якої функціонує німецький суфікс *-bar* та запозичені суфікси: *-abel*, *-ant*. У першому випадку ПО суфіксальних віддієслівних прикметників є гібридними утвореннями. За даною СМ утворюються ПО суфіксальних прикметників із словотвірним значенням (СЗ): 1) пасивної реалізації можливої властивості або якості, що впливає з дії, яку передає твірна основа суфіксального дієслова, наприклад: *trainieren* – *тренувати* → *trainierbar* – *той, що може бути тренуваним*; *lazerieren* – *розривати, роздирати на частини* → *lazerabel* – *той, що легко розривається, відділяється*; 2) активних властивостей предмета чи явища, наприклад, *tutieren* – *мутувати* → *tutabel* – *мінливий, мутагенний*; 3) наявності ознаки, що характеризує властивості особи, предмета чи явища, наприклад: *penetrieren* – *проникати* → *penetrant* – *проникний*.

Слід зазначити, що у німецькій медичній термінології спостерігається паралельне функціонування термінів-прикметників, що утворилися за даною СМ. Зазначені терміни виступають лексико-семантичними дублетами, що є

виявом мовної надмірності у даній терміносистемі, наприклад: *palpabel* – той, який піддається пальпуванню та *palpierbar* – той, який піддається пальпуванню. Даний факт свідчить про достатньо високий ступінь надійності досліджуваної терміносистеми [1, с. 20].

ПО віддієслівних суфіксальних прикметників із суфіксом *-ant* є пасивними у процесі термінотворення, а основи прикметників із суфіксами *-bar*, *-abel* беруть участь у подальшому процесі породження ПО медичних термінів. Це маніфестується у творенні ПО префіксальних прикметників та суфіксальних іменників, що представляють другий словотвірний акт.

ПО префіксальних прикметників другого словотвірного акту утворюються від ПО віддієслівних прикметників із суфіксом *-bar*, за СМ: **M4 : SA_{Präf} = Präf + SA_{Suf}**. У межах даної СМ функціонує лише заперечувальний префікс *-un*. За даною СМ виявлено утворення похідних основ із СЗ протилежності властивостей чи ознак предмета, явища, позначуваних ТО. Наприклад: *operierbar* – *операбельний* → *unoperierbar* – *неоперабельний*. У німецькій медичній терміносистемі дані префіксальні прикметники виконують також систематизуючу функцію.

ПО суфіксальних іменників другого словотвірного акту утворюються від основ віддієслівних суфіксальних прикметників із суфіксами *-bar* та *-abel* за СМ: **M6 : SN_{Suf} = SA_{Suf} + Suf**. У межах даної СМ функціонують німецький суфікс *-keit* та запозичений суфікс *-ität*. ПО іменників, що утворилися за цією СМ, мають СЗ:

1) властивостей неживих предметів та явищ; можливості або припустимості дії, яка виражена ТО суфіксальної дієслова. Наприклад: *isolierbar* – той, що може бути ізольованим → *die Isolierbarkeit* – *ізолюваність*, *можливість ізоляції*. Зазначені терміни продовжують реалізацію своїх словотворчих потенцій у подальшому процесі термінотворення.

2) властивості або стану, наприклад: *variabel* – *мінливий* → *die Variabilität* – *мінливість*. Слід зазначити, що останні є пасивними подальшому процесі термінотворення.

Терміни, представлені ПО суфіксальних іменників другого словотвірного акту, використовуються у досліджуваній терміносистемі для позначення медичних понять, що виражають якість, ознаку або властивість як предмет теоретичної діяльності людини.

ПО суфіксальних іменників із суфіксом *-keit* продовжують брати участь у подальшому процесі творення медичних термінів, що маніфестується у породженні ПО префіксальних та складних іменників, які репрезентують третій словотвірний акт. ПО префіксальних іменників третього словотвірного акту є пасивними у подальшому процесі термінотворення, вони утворюються за СМ: **M4 : SN_{Präf} = Präf + SN_{Suf}**. У досліджуваній термінології за даною СМ зафіксовано утворення ПО префіксальних іменників із СЗ заперечення ознаки позначуваної ТО: *die Passierbarkeit* – *прохідність* → *die Unpassierbarkeit* – *непрохідність*. Слід зазначити, що дані новоутворення можна також розглядати як такі, що

утворилися від ПО префіксальних прикметників другого словотвірного акту. У такому випадку вони утворюються за СМ: $M_6 : SN_{suf} = SN_{Präf} + Suf$. Наприклад: *unoperierbar* – *неоперабельний* → *die Unoperierbarkeit* – *неоперабельність*. Отже, у даному випадку існує можливість подвійного трактування напрямку похідності словотвірної структури ПО зазначених термінів. За своєю семантикою дані терміни належать до групи медичних понять із значенням опредмеченої якості чи властивості. Крім того, вони виконують систематизуючу функцію у межах даної терміносистеми.

ПО складних іменників, що утворилися на третьому словотвірному акті від основ суфіксальних дієслів, виявляють пасивність у подальшому процесі термінотворення і представлені такими СМ:

1) $M_{10} : SN_{Komp} = SN + SN_{suf} (SA_{suf} + Suf)$ демонструє утворення ПО складного іменника третього словотвірного акту із СЗ атрибутивності, що зумовлена дією позначуваною ТО суфіксального дієслова. Наприклад: *die Stimulierbarkeit* – *стимульованість* → *die Lymphozytenstimulierbarkeit* – *стимульованість лімфоцитів*.

2) $M_{10} : SN_{Komp} = Part + SN_{suf} (SA_{suf} + Suf)$ показує ПО складного іменника із заперечувальною часткою *nicht* у функції першого словотворчого компонента. Дана ПО має СЗ заперечення властивості чи ознаки позначуваної ТО, наприклад: *die Typisierbarkeit* – *типізованість* → *die Nichttypisierbarkeit* – *нетипізованість*.

Терміни, представлені зазначеними ПО складних іменників у медичній термінології, використовуються для вираження медичних понять, що позначають властивості та ознаки дій, процесів, явищ, а також виконують систематизуючу функцію у межах даної терміносистеми.

Словотвірні ланцюжки із вихідними ланками-основами запозичених суфіксальних дієслів, які містять ПО суфіксальних віддієслівних прикметників, виявляють реалізацію своїх словотворчих потенцій у подальшому утворенні:

1) ПО префіксальних прикметників мають довжину два послідовні словотвірні акти;

2) співвідносних із ними ПО суфіксальних іменників, які, в свою чергу, породжують ПО префіксального іменника або ПО складного іменника і мають довжину три послідовні словотвірні акти.

Таким чином, комплексне дослідження віддієслівного термінотворення шляхом поєднання словотвірного аналізу та синтезу дає можливість установити напрямки реалізації словотворчих функцій, структуру та семантику ПО, що пов'язані стосунками послідовної похідності, а також потенційні можливості сучасної німецької медичної термінології, її словотворчий потенціал у подальшому процесі термінотворення. Дослідження термінів шляхом організації у словотвірні ланцюжки, які у свою чергу об'єднуються у словотвірні гнізда, сприяє репрезентації всіх наявних словотвірних та семантичних зв'язків між термінами даної структурної організації. Такий підхід до представлення структури словотвірного термінологічного гнізда може бути використаний в укладанні перекладного

галузевого гніздового словника, в підготовці підручників та посібників для студентів і аспірантів медичних вузів.

Перспективним напрямком подальших наукових розробок ми вважаємо комплексне дослідження ТО та співвідносних із ними ПО певної терміносистеми шляхом застосування словотвірного аналізу та синтезу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартков Б.И., Жданович Н. Язык в свете общей теории систем // Английская филология. – Вып.4. – Владивосток, 1973. – С.16–27.
2. Джавлалов М.И. Сравнительная количественная и качественная характеристика прилагательных в немецкой научной и художественной литературе // Язык научной литературы. – М., 1975. – С. 140–170.
3. Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. – М., 1975.
4. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник. – К., 2003.
5. Hartung W. Theoretische Positionen zur sprachlichen Differenziertheit // Linguistische Studied – Reihe A. Bd.72, H.П. – 1979. – S.192 - 200.
6. Schippergeß H. Die Sprache des Arztes. – Stuttgart, 1988.
7. Wiese I. Fachsprache der Medizin. Eine linguistische Analyse. – Leipzig, 1984.

Статья посвящена проблемам исследования словообразовательных функций основ суффиксальных глаголов, которые выступают в качестве медицинских терминов, путем использования словообразовательного анализа в сочетании с синтезом. Одним из направлений реализации данных функций является образование основ суффиксальных прилагательных и соотносимых с ними производных терминов, которые связаны между собой отношениями последовательной производности. Данный подход делает возможным представить немецкую медицинскую терминологию как целостную систему.

Ключевые слова: *термин, словообразование, основа, производное, суффиксальный глагол, суффиксальное прилагательное.*

This article describes word-formative functions of productive stems of German suffixal verbs used as medical terms in the direction to suffixal adjectives and correlated derivatives by combinig word-formative analysis and synthesis. The analysed terms are connected between themselves by the relations of succesive productivity. This approach enables to represent German medical terminology as an integrated system with its internal

Key words: *term, word-formation, stem, derivative, suffixal verb, syffixal adjective.*